

УДК 81'367.625:811.162.2=134.2.000

ДО ПИТАННЯ ПРО ПРОБЛЕМУ АСПЕКТУАЛЬНОЇ СИСТЕМИ ІСПАНСЬКОЇ
МОВИ У ПОРІВНЯННІ З УКРАЇНСЬКОЮ

In this article the species-tense forms of Spanish and Ukrainian verbs are described. It is found that if in the Ukrainian language the aspectual value is displayed on the paradigmatic level with the help of grammatical category of the type, then in Spanish language, these values are realized primarily on the syntagmatic level, namely in context.

Keywords: verb, complete type, incomplete type, suffix, prefix, narrative structure, gerund, participle, infinitive.

Порівняльний аналіз категорії виду в іспанській та українській мовах зіштовхується зі значними труднощами насамперед через великі відмінності у природі граматичних явищ, які виступають у цих мовах під спільною назвою – вид. Хоч останнім часом з'явилося багато праць, присвячених категорії виду (І.Р. Вихованець, А.П. Загнітко, В.В. Виноградов, О.К. Васильєва-Шведе, Г.В. Степанов, О.В. Бондарко, В.М. Ярцева, Ю.С. Маслов, та інші), в тому числі низка порівняльних досліджень, багато питань залишається дискусійними. Однією з причин, що не дозволяє знайти «точку опори» для порівняльного вивчення цієї категорії в різних мовах, є те, що різні автори в поняття категорії виду вкладають різний зміст.

Актуальність цього дослідження зумовлена тією обставиною, що в межах порівняльної аспектології, засновником якої був професор Ю.С. Маслов, досліджень на матеріалі української та іспанської мов проводилося небагато.

Зіставно-аспектологічний аналіз видо-часових форм українського та іспанського дієслова є цікавим, оскільки досліджувані мови є різнотипними з погляду будови їх функційно-семантичного поля аспектуальності: українська мова, яка має граматичну категорію доконаного виду (ДВ) та недоконаного виду (НДВ), є «класичною» видовою мовою, у той час як питання про наявність категорії виду в іспанській мові належить у романістиці до дискусійних.

Мета статті – проаналізувати видо-часові форми українських та іспанських дієслів.

Згідно з метою запропоновано виконання наступного **завдання**: виявлення відповідностей (або констатація їх відсутності) в аспектуальному потенціалі видо-часових форм українських та іспанських дієслів.

Предметом дослідження є дієслівна лексика іспанської та української мов.

Вчення про вид (аспект), що розробляється на матеріалі слов'янських і, меншою мірою, романських і германських мов, виділилося в особливу галузь граматичної науки, аспектологію.

В українській мові та інших слов'янських мовах граматично протиставлені **доконаний** та **недоконаний** вид (завершена та незавершена дія, або перфектив та імперфектив). Причому доконаний вид сигналізує досягнення межі, а тому означає дію у неподільній цілісності. Натомість недоконаний вид є нейтральним до визначення межі та цілісності: у багатьох випадках він указує на дію, яка лише спрямована до межі або взагалі межі не має.

В.М. Русанівський визначив внутрішню обмеженість або необмеженість дії як головну ознаку доконаного або недоконаного виду. «За допомогою граматичної категорії виду передається одна з найголовніших властивостей дієслова як частини мови – вираження динамічної ознаки або в процесі її розгортання, становлення, або як цілісного комплексу, повністю реалізованого чи спрямованого на повну реалізацію в ході виконання». [Русанівський 1971: 216]. Виходячи з цього, на думку В.М. Русанівського, форма доконаного виду виражає повністю виявлену ознаку, що виходить з попереднього розгортання (*ліс зазеленів, квітка виросла*), або якимось моментом, взятим безвідносно до процесу

розгортання (*пташка заспівала, сонце засяло*). Форма недоконаного виду виражає не повністю виявлену процесуальну ознаку: *я читаю книгу* (я можу дочитати її, або не дочитати), *він працюватиме вдома*.

Як зазначав В.М. Русанівський, категорія виду базується на протиставленні форм доконаного і недоконаного виду в межах однієї лексеми, хоча деякі лінгвісти вважають дієслівний вид словотворчою категорією. Основною одиницею у видовій кореляції вважається форма доконаного виду, а форма недоконаного виду лише модифікує її.

У своїй роботі В.М. Русанівський довів, що видова ознака не впливає на семантику дієслова. Він підкреслював, що існують дієслова, які вживаються лише в формі недоконаного виду (імперфективи), або в формі доконаного виду (перфективи). Напр.: *гордувати, бродити, їздити, носити, тягати, вимагати, лихоманити, морозити, гомоніти* та інші. Одновидовість залежить від семантики кожного дієслова.

В іспанській мові С. Хілі і Гайа розглядає вид як категорію лексики, визначаючи його так: різні способи розглядати дію, виражену дієсловом, з погляду наявності в ній моментальності, повторності, початку або завершення, називаються видами дієслова [Gili y Gaya 1968: 146]. Однак С. Хілі і Гайа схильний розрізняти «спосіб дії» (*modo de acción*), який виражається лексично і залежить від семантики дієслова, і «вид» (*aspecto*), який виражається граматичними засобами.

Наприклад, дієслово *florecer* (*comenzar a echar flores*) виражає початок дії своїм лексичним значенням, тоді як дієслово *enojarse* (*comenzar a sentir enojo*) набуває значення починальності завдяки приєднанню займенника *se* і т. д. [Gili y Gaya 1968: 147-148].

Дослідники С. Хілі і Гайа вважає, що найбільш важливими в іспанському відмінюванні є доконаний і недоконаний види (*perfectivo* і *imperfectivo*) і відносить простий минулий (*canté*) і всі складні дієслівні форми до перфективних, а інші прості форми до імперфективних, на відміну від Граматики Іспанської академії.

Видається аргументованою думка Б.П. Нарумова, який зазначає, що в романістиці аспектом може бути названо все що завгодно, не тільки такі ознаки самої дії, як її конкретність або абстрактність, одиничність або множинність, завершеність або тривалість і т. п., але навіть тимчасові ознаки передування, одночасності і прямування. Найчастіше романський термін "аспект" відповідає російському "спосіб дії" [Нарумов 1980: 79].

Мовознавець Х. Рока Понс проблемі виду приділяє значну увагу. Про існування виду в іспанській мові. Рока Понс відповідає ствердно, але із застереженням, що хоча існування виду і не підлягає сумніву, але уявлення про категорії виду з морфологічної точки зору ще недостатньо систематизовані. Як і С. Хілі і Гайа, Х. Рока Понс виявляє ознаки дієслівного виду в відмінюванні дієслова, тобто в тимчасових дієслівних формах, а з іншого боку – в описових конструкціях [Roca Pons 1968: 232].

Х. Рока Понс вважає, що послідовне протиставлення простих і складних часових форм дієслова з погляду виду здійснити неможливо. Розглядаючи три часові форми минулого часу: імперфект, простий минулий і складний час, він підкреслює, що відмінність між ними полягає тільки у видовій характеристиці дії.

У розв'язанні питання про категорію виду в іспанській мові, Х. Рока Понс передбачає основну увагу спрямувати на дієслівні перифрази (описові конструкції). Описові конструкції з герундієм є основним виразником недоконаного (імперфективного) виду, що протиставляються конструкціям з дієприкметником, які переважно перфективні. Між двома крайніми видами і перифразами з герундієм і дієприкметником існує тісний зв'язок, оскільки перифрази служать для посилення цих видів [Roca Pons 1968: 232].

Під описовою конструкцією розуміються поєднання службового дієслова з однією із безособових форм (герундієм, дієприкметником чи інфінітивом). Дієслово *estar* у поєднанні з герундієм втрачає самостійне значення і перетворюється на складову частину аналітичної тимчасової дієслівної форми як допоміжне дієслово; при цьому основний зміст дії

SECTION IV. Current Problems of Comparative-Typological Study of Languages

виражається герундієм. Поєднання дієслова **estar** з герундієм набуває граматичного значення виду (імперфективного).

Основне значення цієї складової дієслівної форми – показати, як відбувається дія в часі, а саме – позначити протяжність процесу, що перебігає в певний відрізок часу, процесуальність дії. Вона зустрічається у всіх часових формах, але найчастіше вона вживається в Presente і Imperfecto:

«¿Qué me *está pasando* a mí?» ‘Що зі мною зараз відбувається?’ (I. Allende).

«... te *estás quemando* la vista» ‘... ти собі псуєш зір’ (I. Allende).

«El jefe me *estaba dictando* unos oficios en francés» ‘Начальник диктував мені деякі обов’язки французькою’ (С.М. Gaite).

Поряд з тривалою формою (estar + герундій) для вираження видової характеристики дії в іспанській мові вживається низка лексико-синтаксичних конструкцій герундія з дієсловами руху: *ir* ‘йти’, *seguir* ‘продовжувати’, *venir* ‘приходити’, *andar* ‘ходити’, *pasar* ‘переходити’ та ін., і з дієсловами стану: *quedar* ‘залишатись’, *permanecer* ‘перебувати’ та ін.

«Voy a *seguir haciéndole* las preguntas cuando suene el pito llamando a las cuadrillas al trabajo» ‘Я буду продовжувати ставити йому запитання, доки не пролунає гудок, що закликає бригади до роботи’ (E. Vázquez de Gey).

«Luego, como yo *continuaba callando*, siguió él *hablando* del pueblo, de los campos, de su taller» ‘Потім, оскільки я мовчав, він продовжив говорити про село, поля, свою майстерню’ (I. Allende).

«Emilio y Pedro se pueden *quedar* aquí *conversando*» ‘Еміліо і Педро можуть залишатись тут розмовляти’ (I. Allende).

Ці сполучення герундія з дієсловами руху та стану виражають характер перебігу дії з численними відтінками основного, притаманного тривалій формі (*estar* + герундій), значення – дії, що розвивається, незавершеної.

В українській мові аналогічних перифраз немає, при перекладі вони часто передаються за допомогою додаткових обставинних слів: «зараз, в даний час і т. п.».

У таблиці 1 представлені конструкції, які вживаються з герундієм в іспанській мові та їх значення:

Таблиця 1. Видові конструкції з герундієм в іспанській мові

<i>estar</i> + Ger.	перебіг дії в конкретних умовах, її процесуальність або актуальність
<i>ir</i> + Ger.	тривала дія, що розвивається (від теперішнього часу до майбутнього, від близького до далекого)
<i>andar</i> + Ger.	тривала дія, постійне заняття чим-небудь
<i>venir</i> + Ger.	тривалість, розвиток дії (дія розвивається від минулого до сьогодні, від далекого до близького)
<i>llevar</i> + Ger.	тривала дія, обмежена в часі
<i>Seguir</i> (<i>continuar</i>) + Ger.	безперервна тривалість дії

Для вираження виду, крім форм з герундієм, в іспанській мові служить конструкція дієслова **tener** з дієприкметником від перехідного дієслова, що виражає результативний, перфективний характер дії. Наприклад, *tengo leído* ‘прочитав’. З допоміжним дієсловом **haber** дієприкметник утворює складні (перфективні) часові форми.

Іспанський інфінітив здатний також утворювати з допоміжними дієсловами видові конструкції. Допоміжне дієслово, втрачаючи повністю своє самостійне значення, передає відповідно до нього нову якість (видового характеру) дії, вираженої всією конструкцією, лексичний зміст якого укладено в інфінітиві так званого змістового дієслова. Дієслівні конструкції з інфінітивом виконують у реченні функцію простого дієслівного присудка.

La niña *se ha hechado* a llorar. ‘Дівчинка почала плакати’.

«En aquel momento, el timbre *volvió a sonar* y todos nos levantamos» ‘У той момент знову пролунав дзвінок, і ми всі встали’ (E. Vázquez de Gey).

У таблиці 2 представлені видові інфінітивні конструкції, що вживаються в іспанській мові:

Таблиця 2. Видові інфінітивні конструкції в іспанській мові

1	<i>ponerse a + Infinitivo</i>	висловлює початок дії зі значенням «прийматися за щонебудь, приступати до чого-небудь»
2	<i>volver a + Infinitivo</i>	висловлює відновлення, повторення дії
3	<i>echar(se) a + Infinitivo</i>	висловлює початок дії з відтінком деякої раптовості

В українській мові видові значення наявні в усіх дієсловах. Залежно від контексту вони можуть бути доконаного або недоконаного виду.

Форми доконаного виду виражають дію, що має певну межу тривання: 1) дію повністю завершену чи завершену на певному етапі виконання (*сніг випав, сонце зійшло, колона рушила, дитина заплакала*); 2) дію, повторювану до певної межі (*попереписував вірші, понідпирав двері*); 3) дію одноразову, раптову (*стукнув, смикнув, крикнув*).

Пор.: «Він як *упав*, так і *захріп* на всю хату» (І. Нечуй-Левицький).

Форми недоконаного виду виражають дію, що перебуває в процесі тривання (здійснення), незавершеної повторюваності: (*сонце сходить, двері підпирають, стукає, смикає*), багаторазовість дії (*постукувати, покрикувати*).

Пор.: «Коло хат *зеленіють* густі старі садки» (І. Нечуй-Левицький).

Формування видових кореляцій дієсловами доконаного і недоконаного виду в українській мові має свої особливості. Активніше і послідовніше утворюються кореляти недоконаного виду ніж дієслів доконаного виду.

Українська мова належить до числа мов з багатою системою формоутворення. Головним засобом вираження граматичних значень українських дієслів є афіксація.

Найчастіше видові пари в українській мові творяться за допомогою морфологічного засобу:

1) Суфіксальний спосіб творення: чергування або зміна суфіксів співвідносних основ: **-овува-** / **-ува-** (**-юва-**): *організовувати – організувати, завойовувати – завоювати, обраховувати – обрахувати; -ува- (**-юва-**) / **-и-** (**-і-**): *зменшувати – зменшити, зближувати – зблизити, розклеювати – розклеїти; -ува- / **-а-**: *записувати – записати, об'єднувати – об'єднати, розпитувати – розпитати; -а- / **-ну-** (зі значенням одноразовості, раптовості): *кричати – крикнути, грюкати – грюкнути, стукати – стукнути, хапати – хапнути*. Дієслова доконаного виду цього типу творення можуть мати суфікс **-ону**: *грюконути, рубонути, хапонути*. Відтінок згрубілості, властивий цим дієсловам, надає тексту характеру розмовності: **-ва-** / **Ø**: *ставати – стати, дівати – діти; -а- / **Ø**: *лягати – лягти, одягати – одягти, стирати – стерти, перебігати – перебігти, витікати – витекти; -а- / **-и**: *рішати – рішити, рушати – рушити, ступати – ступити, виряджати – вирядити*.*****

2) Префіксальний спосіб творення. Для творення дієслів доконаного виду від співвідносних основ недоконаного виду найчастіше використовуються префікси **в-**, **з-** (**с-**), **за**, **на-**, **по-**, **про-**. Вони лише змінюють вид дієслова, не вносячи в його семантику ніяких додаткових відтінків: *молити – вмовити, робити – зробити, питати – спитати, в'янути – зав'янути, кликати – покликати, інформувати – поінформувати*. Це один з найпродуктивніших способів творення дієслів доконаного виду.

3) Комбінований спосіб творення. Цим способом творяться видові пари: безпрефіксне дієслово недоконаного виду – співвідносне префіксальне дієслово доконаного виду зі зміною або чергуванням суфікса основи: *бродити – забрести, чіпляти – зачепити*.

4) Зрідка видові пари творяться шляхом семантичного зближення різнокорневих (суплетивних) основ: *брати – взяти, ловити – впіймати, говорити – сказати*.

SECTION IV. Current Problems of Comparative-Typological Study of Languages

В українській мові частина дієслів не має видової пари. Ці дієслова виступають або у формі недоконаного (*грюкати, вити, говорити, мислити, бігати, возити, вчителювати, лікарювати*), або у формі доконаного виду (*засвистіти, побігти, полетіти, заговорити, поспати*).

В іспанській мові одним із стрижневих елементів граматичного ладу є система неособистої (невідмінюваних, дієслівно-іменних) форм. Вона служить постійним джерелом для поповнення видо-часової системи іспанського дієслова новими аналітичними формами, що утворюються з дієприкметником, герундієм та інфінітивом.

Видова характеристика герундія, дієприкметника та інфінітива позначається відповідним чином на видовому значенні утворених з ними описових конструкцій: герундієві властива процесуальність, імперфективність; дієприкметник передає своє перфективне значення складним дієслівним формам дійсного способу, а також конструкції з дієсловом *tener*; інфінітив утворює видо-часові конструкції, що виражають початок дії.

Результати дослідження доповнюють наявні в лінгвістиці теоретичні положення про взаємодію граматичних і лексичних категорій на позначення категорій аспектуальності та темпоральності двох віддаленоспоріднених мов. Новий погляд на функціонування та вираження цих категорій сприятиме розвитку зіставної семантики, типології і граматики української та іспанської мов.

References

Васильєва-Шведе, Степанов 1990: Васильєва-Шведе, О.К., Степанов, Г.В. Испанский язык: Теоретическая грамматика: Морфология и синтаксис частей речи [Текст] / О. К. Васильєва-Шведе, Г. В. Степанов. – М.: Высш. шк., 1990. – 301 с.

Вихованець 2004: Вихованець, І.Р. Теоретична морфологія української мови [Текст] / І. Р. Вихованець. – К.: Унів. вид-во «Пульсари», 2004. – 400 с.

Маслов 1965: Маслов, Ю.С. Система основных понятий и терминов славянской аспектологии [Текст] / Ю. С. Маслов // Вопросы общего языкознания / Ю. С. Маслов. – Л.: Изд-во ЛГУ, 1965. – С. 53-80.

Нарумов 1980: Нарумов, Б.П. Некоторые особенности романской аспектологии [Текст] / Б. П. Нарумов // Лексическая и грамматическая семантика романских языков: материалы IV Всесоюз. конф. по романскому языкознанию / Б. П. Нарумов. – Калинин: КГУ, 1980. – С. 73-83

Русанівський 1971: Русанівський, В.М. Структура українського дієслова [Текст] / В. М. Русанівський. – К.: Наукова думка, 1971. – 315 с.

Bello, Cuervo 1960: Bello, A., Cuervo, R.J. Gramática de la lengua castellana [Texto] / A. Bello, R. J. Cuervo. – Buenos Aires: Sopena Argentina, 1960. – 512 pp.

Gili y Gaya 1968: Gili y Gaya, S. Curso superior de sintaxis española [Texto] / S. Gili y Gaya. – La Habana, 1968. – 347 pp.

Roca Pons 1968: Roca Pons, J. Introducción a la gramática [Texto] / J. Roca Pons. – La Habana, 1968. – 467 pp.

Sources and Abbreviations

Большой испанско-русский словарь 2005: Большой испанско-русский словарь / Ред. Б. П. Нарумов. – М.: Рус. яз. – Медиа, 2005. – 828 с.

Нечуй-Левицький 2001: Нечуй-Левицький, І. Кайдашева сім'я. Хмари [Текст] / І. Нечуй-Левицький. – К.: Наукова думка, 2001. – 504 с.

Словник української мови 1970: Словник української мови (СУМ) [Текст] / Ред. П. Й. Горещкий, А. А. Бурячок та ін. – К.: Наукова думка, 1970. – Т. 1. – 799 с.

Allende 2009: Allende, I. La suma de los días / I. Allende [Texto] – Barcelona: Novoprint, S. A., 2009. – 364 pp.

Gaite 2011: Gaite, C. M. El cuarto de atrás [Texto] / C. M. Gaite. – Ediciones Siruela, 2011. – 184 pp.

Vázquez de Gey 2012: Vázquez de Gey, E. El sueño de la Maharani [Текст] / E. Vázquez de Gey. – Barcelona : Black Print, 2012. – 296 pp.

У статті аналізуються видо-часові форми дієслів іспанської та української мов, які є відмінними з погляду будови їх функційно-семантичного поля аспектуальності.

Ключові слова: дієслово, доконаний вид, недоконаний вид, суфікс, префікс, описова конструкція, герундій, дієприкметник, інфінітив.

Available 30 September 2013.